

Prispelo/Received: maj/May 1992

GDK 916:906:907

DRUŽBENI IN EKONOMSKI VIDIKI MNOGONAMENSKEGA GOSPODARJENJA Z GOZDOVI

Iztok WINKLER*

Izvilleček

Mnogonamenski gozd temelji na integraciji vseh funkcij gozdov in njihove rabe, upošteva območne posebnosti, gospodarske razmere in družbene potrebe ter optimalni donos materialne in nematerialne rabe gozdov. Ohranja gospodarsko vlogo, pri tem pa računa z ekonomiko vseh koristi gozdov. Organizacija mnogonamenskega gozdarstva je bolj zapletena kot organizacija gospodarjenja na monofunkcionalni podlagi. Za uspešno mnogonamensko gospodarjenje z gozdovi so ključni visoko usposobljeni strokovni kadri.

Ključne besede: mnogonamenski gozd, javni interes za gozdove, ekonomika mnogonamenskega gozdarstva, organizacija mnogonamenskega gozdarstva

SOCIAL AND ECONOMIC VIEWS OF MULTIPLE USE FOREST MANAGEMENT

Iztok WINKLER*

Abstract

Multiple use of forests is based on integration of all forest functions and use of forests, with consideration to regional specialities, economic conditions, public needs and optimal income from material and non-material use of forests. The economic role of a forest for multiple use is preserved and at the same time the economics of all benefits from such forest is taken into account. The organization of multiple use forestry is much more complicated than the organization of forest management on monofunctional basis. For a prosperous multiple use forest management, the highly qualified expert cadres are of the greatest importance.

Key words: multiple use forest, public interest in forests, economics of multiple use forestry, organization of multiple use forest management

* dr. gozd. zn. I. W., redni profesor, Oddelek za gozdarstvo Biotehniške fakultete, Ljubljana, Večna pot 83, SLO

1 UVOD

Splošni motiv in cilj vsakega gospodarjenja oziroma gospodarske dejavnosti je zadovoljevanje človekovih oziroma družbenih potreb. Konkretni motiv in cilj gospodarjenja pa sta povezana s konkretnim časom in prostorom ter z razvojno stopnjo določene družbe. Potrebe in motivi se torej spreminjajo, z njimi tudi cilji in načini gospodarjenja.

Tudi pri določanju ciljev in načinov gospodarjenja z gozdovi je treba upoštevati potrebe, bodisi materialnega bodisi nematerialnega značaja, ki jih ljudje in družba imajo v gozdovih.

Gozdno gospodarstvo je nastalo, ko se je pojavila potreba po koristih gozdov in s tem izkoriščanju (rabi) funkcij gozdov.

Funkcije gozdov se kažejo kot različen vpliv gozda na okolje in naravne pojave. Posledice funkcij gozdov so spremembe v okolju in biosferi. Vpliv gozda se izraža kot proces preprečevanja, spodbujanja, zaviranja, likvidacije ali vzpostavitve (delovanja) dejavnikov okolja in naravnih pojavov v prostoru in času ter v količinskih in kakovostnih merilih (odnosih).

Nekatere funkcije gozda so diskretne narave, ker so odvisne od dejavnikov, ki se pojavljajo občasno. Četudi se odražajo samo v določenem obdobju ali ob določenem času, jih zaradi tega ne smemo zanikati.

Po obsegu vpliva (delovanja) je lahko funkcija gozda lokalna, regionalna (območna), conalna ali globalna.

Vse funkcije gozdov so neposredno ali posredno vzajemno pogojene.

Funkcije gozdov, kot lastnost gozdne biogeocenoze, obstajajo objektivno zunaj človekove zavesti (spoznanja). Gozd je deloval na okolje, na naravne pojave in biosfero še preden je človek to spoznal in ga je zaradi svojih interesov in potreb začel izkoriščati (rabiti). V nasprotju od pojmovanja gozda in njegovih funkcij pa o vlogi gozda ne moremo govoriti brez njegove povezave s človeško družbo. Človek daje gozdu s svojim delovanjem ali izkoriščanjem njegovih dobrin tak ali drugačen pomen (vlogo).

O rabi (vlogi) gozdov je torej mogoče govoriti le v povezavi z dejavnostjo človeške družbe. Z družbenim in gospodarskim razvojem se njene potrebe količinsko in kakovostno razširjajo in spreminjajo. Funkcije gozdov postajajo vse bolj razpoznavne, raba gozdov pa vse bolj raznovrstna.

Potencialno daje vsaka ozemeljska enota gozda množico koristi. Potencialnih koristi gozdov je toliko več, čim bolj pestra je biogeocenotska podoba ozemeljske enote t.j. čim bolj je razvit gozd v širokem pomenu besede. Raba

gozdov narašča z razvojem družbe in njenih potreb. Zadovoljitev družbenih potreb po dani funkciji se uresničuje s konkretnimi oblikami rabe gozdov. Kombinacija (medsebojna povezava) raznih oblik rabe gozda predstavlja mnogonamensko gospodarjenje.

Različne funkcije gozdov in oblike njihove rabe se med seboj povezujejo in kombinirajo:

- Pospesovalno (sinergetsko), pri čemer se posamezne oblike rabe ne ovirajo, ampak celo druga drugo pospešujejo. Značilen primer takega povezovanja so npr. rekreacijska, turistična, poučna in higiensko-zdravstvena funkcija ter varovanje kulturne in naravne dediščine.
- Neodvisno (nevtravno), pri čemer posamezne oblike rabe ne vplivajo bistveno druga na drugo. Taka je navadno povezanost lesnoproizvodne rabe in pridobivanja drugih gozdnih dobrin (postranskih gozdnih proizvodov).
- Omejujoče (konkurentno), pri čemer posamezne oblike rabe gozdov druga drugo bistveno omejujejo. Take so lahko npr. lesnoproizvodna raba in nekatere socialne funkcije gozdov.
- Izključujoče (alternativno), pri čemer posameznih oblik rabe gozdov na določenem območju ni mogoče med seboj kombinirati. Taki sta v nekaterih primerih npr. lesnoproizvodna raba in varovalna funkcija.

Povezanost oziroma kombinacija posameznih funkcij gozdov in njihove rabe pa je praviloma različne intenzitete, razpon od komplementarnosti funkcij do medsebojne konkurence in izključenosti je lahko velik.

Kombinacija funkcij gozdov in ustreznih oblik njihove rabe ima na določenem prostoru in času vedno konkretno podobo, v danem trenutku in na določeni ozemeljski enoti je njen značaj povsem opredeljen, v drugem času in v drugem prostoru pa je povsem drugačen. Od tod tudi zahteva za ustrezno prostorsko diferenciacijo gozdnogospodarskih ciljev in njihovo aktualiziranje v skladu s spremembami, ki jih prinaša čas.

Gospodarjenje z gozdovi, izbor načinov in oblik gospodarjenja mora biti usklajeno s funkcijami gozdov in njihovo rabo. Potencialno so vsi gozdovi mnogonamenskega značaja. Za družbo so vse funkcije gozdov enako pomembne. V vsakem konkretnem gozdu in v danem času pa se izrabljajo le tiste, po katerih se je pokazala potreba. V konkretnih primerih funkcije gozdov torej niso enakovredne. Načelo enakopomembnosti in neenakovrednosti narekuje potrebo po razčlenitvi gozdov na različne kategorije v odvisnosti od kombinacije funkcij gozdov in njihove rabe ter od postavljenih ciljev gospodarjenja. Vloga (raba) gozda torej določa gozdnogospodarske cilje.

2 SPREMINJANJE (RAZVOJ) DRUŽBENEGA POGLEDA NA GOZD

V dosedanjem razvoju so gozdovi prešli najrazličnejše stopnje, cilji in naloge so se v tem času spreminjali, po eni strani so bili odvisni od spreminjanja proizvodnih sil, po drugi pa od spreminjanja proizvodnih odnosov.

Les so verjetno uporabljali in obdelovali tako zgodaj kot kamen, vendar se je les redko ohranil, da bi nas spominjal na to dejstvo. Najstarejši znani izdelek iz lesa na svetu je ošiljena konica kopja iz tisovine, ki so jo našli med clactonskim orodjem v zamočvirjenem Elephant Bedu pri Clactonu-Seaju v Angliji. Celo leseno kopje iz tisovine pa so našli v slonovem okostju pri Lehringenu v Nemčiji.

Z razvojem proizvodnih sredstev, od lesenega kija do sodobnega orodja, je imel človek različne zahteve do gozda. Ob prehodu iz kamene dobe v železno se je povečala je poraba lesa za oglje in izdelavo pepelike (proizvodnja stekla). Napredek nekaterih drugih dejavnosti je imel za posledico tudi napredek gozdarstva. Zlasti izum parnega stroja je odprl nova področja porabe lesa, izgradnja železnic je zahtevala veliko lesenih pragov, hkrati pa razširila geografska območja proizvodnje in prodaje lesa. Posebej je razširil uporabo lesa razmah gradbene dejavnosti. Razvoj proizvodnih sredstev je omogočil zamenjavo lesa z drugimi materiali, vendar hkrati odprl nove možnosti, zlasti za uporabo manjvrednega lesa (za plošče ipd.). Industrijski razvoj 20. stoletja temelji predvsem na uporabi kovin, umetnih snovi, cementa in stekla, vendar les še vedno služi nekdanjim namenom ali pa so ga začeli uporabljati v nove namene. Spreminja se zlasti struktura porabe lesa. Ena izmed največjih porabnic lesa postaja papirna (celulozna) industrija.

Les je bil torej najprej uporabljan za zadovoljevanje lastnih potreb, postopoma pa je začel človek gledati na gozdove tudi kot na vir dohodka, les je začel prihajati iz gozda kot blago.

Sočasno so se spreminjali tudi gospodarski tipi gozdov. Sprva je imel gozd pragozdni značaj. Prvi večji pritisk na gozdove je bilo krčenje za obdelovalna zemljišča. Gozd se je začel umikati na absolutna gozdna tla.

Dokler so bila glavni proizvod gozda drva, je bilo temu prilagojeno tudi gospodarjenje, zahteva po kakovosti se pojavi šele s spremembo uporabnosti lesa.

V praskupnosti so bila vsa proizvodna sredstva skupna last, torej tudi gozdovi. V njih so ljudje nabirali drva in lovili živali. Živeli so v sožitju z gozdovi. Odnos do gozdov se je spremenil, ko se je človek ustalil, udomačil živali in začel širiti obdelovalna zemljišča.

V suženjski dobi so bili gozdovi pretežno v zasebni lasti. V gozdovih je bilo uvedeno prisilno delo sužnjev, les so uporabljali za gradnjo palač, javnih zgradb, ladjevja, za rudnike in podobno. Potrebe po lesu so bile velike, sredstev za zaščito lesa niso poznali, nadomestkov za les pa ni bilo, nihče tudi ni načrtno skrbel za obnovo posekanih površin.

Posledice takega ravnanja so bile hude, saj se je površina gozdov zmanjšala, ponekod je prišlo do porušitve naravnega ravnotežja in do popolnih ogolitev, ki so prinesle tudi druge negativne posledice. Bolj osveščeni ljudje so na to opozarjali že zelo zgodaj.

HOMER je npr. zapisal, da se v gorskih gozdovih drevesa ne smejo sekati, temveč naj se sama zrušijo, ko pride čas njihove smrti. V starogrških mitih je opazna težnja, da bi z religioznimi predpisi prepovedali že zelo razširjeno uničevanje gozdov. Grški filozof in državnik PLATON (427-347 p.n.š.) je poročal o obolenosti dežele zaradi uničenih gozdov. ARISTOTEL (384-322 p.n.š.) je poudarjal, da se morajo ohraniti gozdovi v bližini mest, ker je nabava lesa iz bližine pogoj za obstoj mest. CICERO (106-43 p.n.š.) pa je ostro ožigosal uničevanje gozdov kot sramotno dejanje, ki ogroža javne interese in pozval oblasti, naj storijo vse za ohranitev gozdov.

Prvi je strokovno poskusil predvideti učinke družbeno tehničnih sprememb na gozdove šele JOHN EVELYN, ki je v svojem poročilu iz l. 1664 Gozdovi ali razprava o gozdnem drevju in širjenju tesarstva na ozemlju Njegovega veličanstva vrednotil velikansko pustošenje, ki ga je povzročilo sekanje britanskih gozdnih rezerv za potrebe ladjarstva, steklarstva in fužinarstva. CONRAD pa je l. 1864 dokazal, da stare kulture Egipta, Asirije, Babilona in drugih dežel niso propadle samo zaradi izčrpanosti kmetijskih zemljišč, ampak tudi zaradi uničevanja gozdov. Dokler je bil v hribovitih predelih gozd, je bilo dovolj vode za vzdrževanje namakalnih sistemov, na katerih je temeljilo kmetijstvo teh dežel. Z izgubo (uničenjem) gozda so ti vodni viri usahnil, namakanje je bilo onemogočeno, brez tega pa v sušnih krajih ni mogoče kmetovati. Začeli so se erozijski procesi. Hudourniki so brez ovir v doline prinesli pesek in kamenje in jih dokončno uničili. Nekaj podobnega se je dogajalo tudi pri nas na velikih kraških območjih.

Gozdno gospodarstvo srednjega veka je na začetku pospeševalo krčenje gozdov, s stopnjujočim se pomanjkanjem lesa na posameznih območjih in povečanjem njegove uporabnosti za potrebe ladjedelnic in industrijske namene pa so začeli z omejitvenimi ukrepi in varovanjem gozdov pred nesmotrnim izkoriščanjem in uničevanjem. Vzrok za to je gospodarske narave, v začetku predvsem lovni interesi deželnih vladarjev in fevdalcev.

Na gospodarjenje z gozdovi so pomembno vplivale tudi različne gospodarske šole, zlasti merkantilizem in fiziokratizem.

Merkantilizem se je razvil iz skupnega prizadevanja države in nerazvitega kapitalističnega razreda, da bi čimprej akumulirali kapital in odpravili fevdalne oblike gospodarjenja. Glavno vlogo pri tem je imel trgovski kapital. Cilj gospodarjenja ni bila uporabna, temveč prometna in presežna vrednost. Nabiranje in neprestano večanje kapitala je bil osnovni namen gospodarjenja. Plemenite kovine pojmovane kot denar so smatrali za edino bogastvo dežele, ki ga je treba večati. To je bilo mogoče z lastnimi rudniki ali zunanjo trgovino.

V obdobju merkantilizma (15.-17. stoletje) so bili lastniki gozdov močno omejeni in podrejeni dovoljenjem fevdalnih gospodarjev. Takšni ukrepi pa navadno niso temeljili na težnji, da bi zavarovali nacionalne interese, temveč predvsem na egoističnih težnjah oblastnikov po zavarovanju svojih osebnih koristi.

Fiziokrati so se kot nasprotniki vsakega protekcionizma zavzemali tudi za svobodno gospodarjenje z zasebnimi gozdovi. V tem času je prišlo do odtujitve (alienacije) velikih površin državnih gozdov v Avstriji, Franciji in drugod. Ko so bile posledice popolne svobode v gospodarjenju z zasebnimi gozdovi že očitne, so posamezne dežele zakonsko zaščitile gozdove (Danska l. 1805, Francija l. 1827, Avstrija l. 1852).

V srednjem veku je naglo naraslo število različnih predpisov, ki so uravnavali rabo gozdov in odnos človeka do gozda. V njih se je izražala gozdarska politika takratne fevdalne družbe. Fevdalni gospodarji so imeli pravico vrhovnega nadzora nad gozdovi svojega območja in so izdajali različne predpise in pravila o rabi gozdov. Pri nas je najstarejši znani predpis Friderika Ortenburškega za območje Kočevskega iz l. 1406.

Predpisi so bili posebno ostri v obdobju merkantilizma, ko so se povečale tudi potrebe po lesu za ladjedelništvo in oskrbo rudnikov in topilnic. S takimi ukrepi gozdarske politike pa so fevdalci varovali svoje zasebne interese.

S krepitvijo meščanstva je prišla do izraza gospodarska politika gospodarskega liberalizma. Prevladalo je načelo, naj se država ne ukvarja z gospodarstvom, zato so začeli gozdove prodajati.

Nagli gospodarski razvoj v zgodnjem kapitalizmu pa je spet povečal potrebe po lesu, gozdov pa je bilo vse manj. Ponovno je oživela potreba po varovanju gozdov, rojevale so se zamisli o trajnem pridobivanju lesa. Aktivni ukrepi gozdarske politike so nadomestili dotlej pretežno policijske predpise.

V drugi polovici 18. stoletja je gozdarstvo prešlo iz empiričnega prakticisma, začne se razvoj gozdarske znanosti. V Nemčiji je bil to čas t.i. kameralistov-ekonomskih svetovalcev nemških fevdalcev, ki so gospodarili s kameralnimi posestvi. Kameralisti so v gozdarstvo uvedli knjigovodstvo.

Konec 18. in v začetku 19. stoletja so vse bolj prodirale ideje liberalne šole. V gozdarstvu so jih manifestirali predvsem privrženci teorije največje zemljiške

rente, ki je objektivno ustrezala zasebnim veleposestnikom. Po teoriji največje zemljiške rente je bilo največji dohodek mogoče doseči s skrajševanjem obhodnje in osnovanjem čistih gozdnih sestojev. S skrajševanjem obhodnje so lahko sprostil znatne količine lesa in ga prelili v denarni kapital. Negativne posledice takega ravnanja so bile očitne: monokulture, kalamitete, vetrolomi, napadi insektov.

Privrženci teorije največje gozdne rente pa so menili, da mora gozdarstvo doseči največji denarni dohodek na enoto površine. To pa je mogoče doseči z daljšimi obhodnjami, ker debelo drevje daje tudi največ dohodka (največjo rento). Privrženci te teorije so nadaljevali merkantilistično politiko (izročilo) varovanja gozdov.

V tem času so nastajala tudi velika kapitalistična velepodjetja, ki so eksploatirala gozdove, malo pa skrbela za obnovo. Hkrati niso veliko naredila za ostale naloge (npr. za trajno odpiranje gozdnih območij ipd.).

Na višjih stopnjah družbenega razvoja pa se poleg pridobivanja gozdnih lesnih proizvodov kot glavni motiv in cilj gospodarjenja z gozdovi začinjajo uveljavljati tudi druge koristi gozdov. Gospodarski cilj sodobnega gospodarjenja z gozdovi je ekonomična in dinamično trajna proizvodnja gozdnih proizvodov ter vzdrževanje, krepitev in izraba vseh ostalih funkcij gozdov. Gospodarjenje z gozdovi vse bolj prerašča v mnogonamensko gospodarstvo.

Spreminjanje pogleda na vlogo (rabo) gozdov lahko razvrstimo v naslednja značilna obdobja:

1. Obdobje nabiralništva in lova

Prevladujoče nabiranje gozdnih sadežev in lov, druga raba gozdov ni bila izrazita.

2. Obdobje krčenja gozdov

Les postane blago, lesnoproizvodna raba gozdov prevladujoča, povezana z lovno rabo. Gozdna površina se krči.

3. Obdobje eksploatacije gozdov

Potrebe po lesu se povečujejo, gozdov je vse manj. Pojavljajo se zahteve po trajnosti gozdov in donosov (trajnost proizvodne rabe). Poudarjene so nekatere druge vloge (rabe) gozdov: varovalni gozdovi in gozdovi s posebnim namenom.

Postavljanje gozdnih redov in sprejem zakonov o gozdovih. Ustanavljajo se gozdarska strokovna služba in posebne službe za varstvo narave.

4. Obdobje racionalnega gospodarjenja z gozdovi

Poleg lesnoproizvodne tudi druga raba gozdov (rekreacijska, turistična in podobno). Uveljavljeno načelo trajnosti gozdov in gozdne proizvodnje (donosov).

5. Obdobje mnogonamenskega gospodarjenja z gozdovi

Usklajena raba gozdov za vse namene. Država uravnava gospodarjenje z gozdovi z zakoni o gozdovih in usmerja z razvojnimi programi. Uveljavlja se gozdnogospodarsko načrtovanje v vseh gozdovih ne glede na lastništvo. Krepijo se gozdarska stroka, gozdarsko izobraževanje in znanost. Gozd dobi svoje mesto v prostorskem načrtovanju.

Posamezna obdobja različnih pogledov na vlogo gozda niso jasno razmejena, prehod iz enega obdobja v drugo je postopen, ponekod izrazitejši, drugod počasnejši.

3 RAZVOJ POGLEDA NA GOZD V SLOVENSKI GOZDARSKI POLITIKI

Zamisel o mnogonamenskem gospodarjenju z gozdovi je nastala v stroki in postopoma dobiva svoje mesto tudi v gozdarski zakonodaji in družbenih razvojnih dokumentih. Država je v posameznih obdobjih svoj pogled na vlogo gozda tudi instrumentalizirala z ukrepi ekonomske politike in ustrezno organiziranostjo gozdarske službe, pa tudi z organiziranjem posebnih služb za določeno rabo gozdov. Sprva predvsem deklarativno, postopoma pa se začenja ta ideja uresničevati z gozdnogospodarskim načrtovanjem, v strokovno zavest pa prihaja zlasti z izobraževalnim procesom. Prehod na mnogonamensko gospodarjenje z gozdovi je pogojen s širitvijo obsega materialnih in nematerialnih družbenih potreb v gozdovih. Mnogonamensko gospodarjenje usklajeno upošteva vse izražene potrebe (rabe) gozdov. Država neposredno prevzema strokovno in usmerjevalno odgovornost za ohranitev in razvoj gozdov (dejavnosti splošnega pomena).

Gozd in gospodarjenje z gozdovi so dobili svoje mesto tudi v ustavnih določbah.

Že ustava Slovenije l. 1963 šteje gozdove za dobrino splošnega pomena, ki je pod posebnim varstvom. Podobno tudi ustava l. 1974.

Ustava Republike Slovenije iz l. 1991 sicer nima določb, ki bi neposredno zadevale gozdove in gospodarjenje z njimi, ima pa pomembne določbe, ki se posredno pomembno tičejo tudi uveljavljanja mnogonamenskega gospodarjenja z gozdovi.

Že v splošnih določbah ustave je zapisano, da država skrbi za ohranjanje naravnega bogastva in kulturne dediščine ter ustvarja možnosti za skladnejši civilizacijski in kulturni razvoj Slovenije.

V poglavju o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah je pomembno določilo o zagotovljeni pravici do zasebne lastnine in dedovanja.

V poglavju, ki ureja gospodarska in socialna razmerja pa je prav tako vrsta določil, ki so pomembna tudi za urejanje gospodarjenja z gozdovi:

- Zakon določa način pridobivanja in uživanja lastnine tako, da je zagotovljena njena gospodarska, socialna in ekološka funkcija.
- Na zemljiščih tujci ne morejo pridobiti lastninske pravice, razen z dedovanjem ob pogoju vzajemnosti.
- Lastninska pravica na nepremičnini se lahko v javno korist odvzame ali omeji proti nadomestilu v naravi ali proti odškodnini pod pogoji, ki jih določa zakon.
- Na javnem dobru se lahko pridobi posebna pravica uporabe pod pogoji, ki jih določa zakon. Zakon določa pogoje pod katerimi se lahko izkoriščajo naravna bogastva. Zakon lahko določi, da lahko naravna bogastva izkoriščajo tudi tuje osebe, in določi pogoje za izkoriščanje. Zakon zaradi smotrnega izkoriščanja določi posebne pogoje za uporabo zemljišč.
- Država skrbi za gospodarski, kulturni in socialni napredek prebivalstva na gorskih in hribovitih območjih.
- Vsakdo je dolžan v skladu z zakonom varovati naravne znamenitosti in redkosti ter kulturne spomenike.
- Gospodarska pobuda je svobodna. Zakon določa pogoje za ustanavljanje gospodarskih organizacij. Gospodarske dejavnosti ni mogoče izvajati v nasprotju z javno koristjo.
- Država skrbi za zdravo življenjsko okolje. Zato zakon določa pogoje in načine za opravljanje gospodarskih in drugih dejavnosti. Zakon določa, kdaj in v kakšnem obsegu je povzročitelj škode v življenjskem okolju dolžan poravnati škodo.

V gozdarski zakonodaji, ki je veljala za slovenske dežele, so prva določila, ki opozarjajo na nelesno rabo gozdov v avstrijskem zakonu o gozdovih l. 1852. Določal je, da država lahko ukaže posebno ravnanje z gozdovi za obmrambo pred plazovi, udori, odnašanjem zemlje itd.

Jugoslovanski zakon o gozdovih iz l. 1929 je določal, da je treba z gozdovi ravnati tako, da se ne slabi moč zemljišča, ogroža ali onemogoča trajnost gozdne proizvodnje ali vzgoja gozda. Uvedel je tudi kategorijo varovalnih gozdov.

Po II. svetovni vojni so začele različne rabe gozdov dobivati v gozdarski zakonodaji vidnejše mesto.

Zakon o gozdovih iz l. 1950 je že določal, da so gozdovi namenjeni splošnim koristim ljudske skupnosti. Z njimi je bilo treba gospodariti tako, da se zagotovi trajnost gozdne proizvodnje. Gozdne predele s posebnimi naravnimi lepotami in gozdove zgodovinskega ali znanstvenega pomena so lahko razglasili za narodne parke. Zaradi varstva gospodarskih, zdravstvenih, prometnih in drugih splošnih koristi ali koristi posameznika je bilo mogoče določene predele razglasiti za stalno ali začasno varovalne gozdove. Za izboljšanje in napredek gozdnega gospodarstva v Sloveniji naj bi Skupščina LRS predpisala dolgoročni republiški gozdnogospodarski načrt, ki bi slonel na načelu trajnosti donosa gozdne proizvodnje po gozdnogospodarskih območjih.

Trajnost gozdne proizvodnje sta pospeševali tudi prepoved paše koz (1950) in prepoved golosečnje (1949).

Zakon o gozdovih iz l. 1961 je upošteval izrazito lesnoproizvodno vlogo gozdov. Bolj jasne so bile usmeritve za usklajevanje lesnoproizvodne in lovnogospodarske vloge gozdov. V načrtih gozdnogospodarskih enot je bilo treba določiti vrsto in število divjadi, ki jo je dovoljeno gojiti v gozdu, da ne bi ovirala gospodarjenja z gozdovi, ob upoštevanju lovskogospodarskega načrta. Imel je tudi določila (omejitve) glede pridobivanja lesa in gradnje gozdnih cest.

Temeljni zakon o gozdovih iz l. 1965 je prvič določil, da so gozdovi zaradi splošnokoristnih funkcij dobrina splošnega pomena. Vzdrževati in obnavljati jih je bilo treba tako, da se je ohranila njihova vrednost ter zagotovila trajnost in nenehno naraščanje prirastka in donosa pa tudi njihove splošnokoristne funkcije. Po namenu so bili lahko gozdovi gospodarski, varovalni ali gozdovi s posebnim namenom. Smotre gospodarjenja so določali glede na stanje gozda in potrebe, za katere je gozd namenjen.

Zakon o gozdovih iz l. 1965 je določal, da so gozdnogospodarski načrti enot podlaga za neposredno gozdno proizvodnjo, vendar naj bi upoštevali trajno ohranjanje vrednosti gozdov in njihovih splošnokoristnih funkcij. Gozdnogospodarski načrt je moral obravnavati pomen gozdov za oblikovanje kulturne krajine, njihove značilne naloge pri ustvarjanju naravnega ravnovesja v prostoru ter njihov pomen za turizem, lovstvo, rekreacijo in drugo.

Zakon o gozdovih iz l. 1974 je ohranil opredelitev, da so gozdovi zaradi svojih splošnokoristnih funkcij dobrina splošnega pomena. Dejavnosti, s katerimi so zagotavljali ohranitev in gojitev gozdov ter krepitev splošnokoristnih funkcij, so razglasili za dejavnosti posebnega družbenega pomena. Prvič so bile opredeljene tudi splošnokoristne funkcije gozdov. Območni načrti so morali zagotavljati trajno ohranitev in izboljševanje gospodarskih in splošnokoristnih funkcij gozdov.

Na podlagi izrecne ustavne norme so bile ustanovljene tudi posebne institucije za usklajevanje interesov med gozdnim, lesnim in drugim gospodarstvom ter za usklajevanje teh interesov s splošnim interesom ohranitve in gojitve gozdov in ohranjanja biološkega ravnotežja v gozdovih (samoupravne interesne skupnosti

za gozdarstvo). Samoupravne interesne skupnosti za gozdarstvo so v naslednjih letih razmeroma uspešno opravile naloge pri usklajevanju gozdnega in lesnega gospodarstva, manj dejavne pa so bile pri usklajevanju teh interesov s splošnim interesom ohranitve in gojitve gozdov. Deloma je treba nedejavnost pripisati gozdarjem samim, pomembna pa je bila tudi premajhna osveščenost drugih uporabnikov gozdov.

Zakon o gozdovih iz l. 1985 upošteva vse funkcije gozdov pri gospodarjenju z gozdovi. Gozdnogospodarski načrt določa optimalno izkoriščanje, gojenje in varstvo gozdov ob zagotavljanju trajnosti gozdov in njihovih funkcij.

Ta pregled zakonodaje kaže, kako je zorelo spoznanje o vlogi gozdov. Zorenje je bilo postopno, vendar izrazito v smeri integralnega obravnavanja vseh funkcij gozdov. Posebno stopa v ospredje zahteva, naj integralno obravnavanje vseh funkcij gozdov zagotavlja v največji meri sistem gozdnogospodarskega načrtovanja.

Bolj kot v sami gozdarski zakonodaji je bil družbeni pogled na vlogo gozdov opredeljen v družbenih razvojnih dokumentih. Sprva so bili ti pozorni le na lesnoproizvodno funkcijo gozdov. Petletni plan razvoja narodnega gospodarstva LRS 1947-1951 se je npr. omejil le na lesnoproizvodne koristi gozdov.

V programu gospodarskega razvoja LR Slovenije za obdobje 1961-65 pa je že bilo zapisano, da stanje gozdov in naloge, ki jih narekuje dolgoročna obnova gozdov zahtevajo, naj bo v gozdovih čimprej omogočen največji donos gozdnega zemljišča po količini, kakovosti in vrstah lesa, hkrati pa naj bodo gozdovi najbolj koristni za varovanje tal, vodni režim in podnebje.

Družbeni plan razvoja Slovenije za obdobje 1966-70 je ugotavljal, da gozdarstvo ni pomembno le kot surovinska osnova, ampak tudi zaradi vpliva gozdov na klimo, vodni režim in razvoj turizma. Tega izhodiščnega načela pa žal ni konkretiziral, vse je ostalo zgolj pri lesnoproizvodni rabi gozdov.

Politika in program srednjeročnega razvoja gozdov za obdobje 1971-75 je prvič razčlenil splošnokoristni in pridobitveni pomen gozdov in naloge na področju splošnih koristi gozdov. Med drugim je bilo v programu zapisano, naj gozdarstvo v gozdnih predelih Slovenije prevzame pobudo in se vključi v turistične tokove z nalogami:

- razvijati turizem kot pridobitniško dejavnost,
- razvijati in močnejše uveljaviti vzgojno miselnost v gozdarskih krogih za propagiranje gozda in naravnega okolja,
- uveljaviti pomen gozda in gozdnega prostora v bodočem regionalnem planiranju v Sloveniji,
- vključiti se v proces varovanja narave in s svojim delom propagirati dinamično varstvo narave v nasprotju s preživelim konzervatorskim,
- prevzeti skrb nad vodnimi resursi v gozdu.

Srednjeročni plan razvoja gozdarstva za obdobje 1976-80 je uvodoma spet poudaril splošne koristi gozdov, dlje od načelne opredelitve pa ni šel. K razvoju zamisli in prakse mnogonamenskega gospodarjenja z gozdovi pa so pomembno prispevala stališča in smernice o temeljnih nalogah gozdarstva pri prostorskem planiranju, ki jih je konec l. 1978 sprejela Samoupravna interesna skupnost za gozdarstvo Slovenije.

Analiza možnosti gospodarjenja z gozdovi v SR Sloveniji v srednjeročnem obdobju 1981-85 je sicer opozorila na neproizvodno vlogo gozdov, vendar jo je obravnavala zgolj kot dejavnik, ki omejuje lesno proizvodnjo, v ospredju je torej še vedno bila lesnoproizvodna vloga gozdov. Poleg te je analiza zajela gospodarjenje z divjadjo kot sestavni del gozdnogospodarskih ciljev. Divjad naj bi bila tako po vrstah kot po številu populacije v skladu s prehrabnenimi razmerami v njihovem okolju.

Dolgoročni plan razvoja gospodarjenja z gozdovi v Sloveniji (1985) je prvič skušal zasnovati razvoj gospodarjenja z gozdovi na načelih mnogonamenske vloge gozdov. Namesto planiranja količin, ki je dotlej prevladovalo, je uveljavil planiranje razvojnih procesov.

Srednjeročni plan SIS za gozdarstvo za obdobje 1986-90 pa je spet nadaljeval predvsem s planiranjem količin.

Izhodišče analize razvojnih možnosti gozdarstva v srednjeročnem obdobju 1991-95 je mnogonamenska vloga gozdov kot dejavnik kakovosti življenja. Prvič so obravnavani tudi prostorski (krajinski) vidiki gospodarjenja z gozdovi. Načela mnogonamenskega gospodarjenja z gozdovi naj bi upoštevali tudi pri opredeljevanju tehnologij, gradnjah gozdnih cest in pri usklajevanju odnosov med gozdom in divjadjo. Gojitev divjadi je sestavni del gozdnogospodarskih ciljev.

Neproizvodno rabo gozdov in mnogonamensko gospodarjenje z gozdovi so opredeljevali predvsem v dolgoročnih razvojnih načrtih, v srednjeročnih pa le načelno, konkretizirali pa predvsem lesnoproizvodno rabo gozdov. Šele novejši razvojni načrti in nujnost vključevanja gozdarstva v prostorsko planiranje odsevajo tudi mnogonamensko izhodišče gospodarjenja z gozdovi. Začetek nove kakovosti v razumevanju vloge gozdov je že viden tudi v območnih gozdnogospodarskih načrtih za obdobje 1991-2000.

4 POVEZOVANJE JAVNEGA IN ZASEBNEGA INTERESA PRI MNOGONAMENSKEM GOSPODARJENJU Z GOZDOVI

Pri mnogonamenski rabi gozdov ni več v ospredju klasični pridobitniški interes, ki je neposredno vezan na lastnika gozda, ampak gre tudi za rabo, ki je pod enakimi pogoji dostopna vsem državljanom. Tako dobivajo vsi gozdovi tudi

značaj javne dobrine, pri kateri prevladuje splošni interes, država zanjo bolj skrbi in uveljavlja tudi posebni pravni režim.

Na učinkovitost mnogonamenskega gospodarjenja z gozdovi lahko odločilno vpliva dejstvo, da je pretežni del gozdov v Sloveniji v zasebni lasti, pri čemer se pogosto pozablja, da ima lastnina poleg gospodarske tudi socialno in ekološko funkcijo.

Sodobna pravna znanost ne šteje več lastnine za vselej veljavno normo in neodvisno od vrste dobrine. Še zlasti, kadar gre za dobrine širšega pomena, ki služijo potrebam nedoločenega števila državljanov. Zato lahko država lastnikom določenih stvari naloži, naj nekaj storijo, dopustijo ali opustijo.

Funkcija lastnine je pogojena z možnostmi rabe dobrine, ta pa se lahko spreminja s spremembo rabe. S spremembo socialne funkcije se spreminjajo pravne oblike lastnine, zlasti obseg moči upravljanja, ki je lahko zelo omejen ali pa sproščen. Spreminja se tudi glede na ekološka spoznanja o zagotavljanju obstanka vseh živih bitij. Pri lastnini torej ne gre za dokončno vrednoto, ki bi bila nespremenljiva v času in prostoru, spreminja se glede na potrebe in družbena pričakovanja. Sodobna pravna znanost tudi zavrača obstoj t.i. prostih dobrin. Vse dobrine, tudi zrak in voda, so gospodarske dobrine, stroške zanje pa je treba internalizirati.

Država mora torej sprejeti ukrepe, ki bodo pri ravnanju z gozdovi obvezni za vse lastnike in hkrati uveljaviti materialne spodbude, ki bodo lastnikom gozdov vsaj deloma nadomestile omejitve, ki jih imajo pri gospodarjenju zaradi značaja njihovih gozdov kot javne dobrine. Zasebni in splošni interes je tako mogoče povezati in odpraviti nasprotja, ki izvirajo iz zasebne lastnine gozdov in splošnega interesa za njihov obstoj in rabo. Materialne spodbude lastnikom gozdov pa morajo biti diferencirane. Poleg socialno-ekonomskih kriterijev je treba upoštevati vrsto del v gozdovih, funkcije oziroma rabo gozdov ter velikost gozdne posesti.

Javni interes za gozdove v najširšem pomenu je interes za ohranitev in razvoj gozdov (trajnost vseh gozdov in vseh njihovih funkcij).

Ključni pogoji za uveljavitev javnega interesa so:

- kakovostno strokovno delo v gozdovih in enotna gozdarske služba,
- jasno opredeljene pravice in obveznosti vseh lastnikov gozdov,
- stabilno financiranje dejavnosti, s katerimi se zagotavlja uresničevanje javnega interesa za gozdove,
- povečana vloga in odgovornost države pri gospodarjenju z vsemi gozdovi,
- javni nadzor nad gospodarjenjem z gozdovi.

Ukrepi za uresničevanje javnega interesa za gozdove pa so:

- možnost prostega dostopa in gibanja v gozdu,
- prosto nabiranje plodov, rastlin, gob in čebelarjenja v gozdu,

- lov in nabiranje prostoživečih živali pod pogoji, ki jih določa zakon,
- omejitve take rabe gozdov, ki bi ogrožala trajnost gozdov, donosov in vseh funkcij gozdov,
- omejitve posegov v gozdni prostor,
- prepoved golosečnje,
- prepoved krčenja gozdov,
- razglasitev nekaterih gozdov za varovalne in gozdove s posebnim namenom,
- obvezno gozdnogospodarsko načrtovanje v vseh gozdovih,
- izdelava načrtov za gozdarjenje z divjadjo,
- obvezno gozdnogojitveno načrtovanje in letno načrtovanje gozdarjenja z divjadjo,
- maksimiranje višine sečnje v skladu z donosno sposobnostjo gozda,
- upoštevanje javnega interesa pri projektiranju in gradnji gozdnih cest,
- z zakonom opredeljene obveznosti lastnikov gozdov glede varstva in gojenja gozdov ter načinov pridobivanja lesa,
- proračunsko financiranje javne gozdarske službe,
- proračunsko financiranje vseh gozdnogospodarskih del v javnih gozdovih in sofinanciranje dejavnosti s katerimi se zagotavlja uresničevanje javnega interesa v zasebnih gozdovih,
- določitev pogojev za izvajalce gozdnih del,
- določitev pogojev za opravljanje strokovnih del v gozdovih.

5 EKONOMSKE ZNAČILNOSTI MNOGONAMENSKEGA GOSPODARJENJA Z GOZDOVI

Pri mnogonamenskem gozdarjenju z gozdovi računamo z rabo množice funkcij gozdov, zato je gozdarjenje v takih pogojih mnogo bolj zapleteno kot gozdarjenje z gozdovi na monofunkcionalni podlagi.

Mnogonamenski gozd ohranja gospodarsko vlogo, le da upoštevamo pri gozdarjenju vse gospodarske (materialne) in nematerialne koristi gozdov. Splošne koristi gozdov skušamo pri tem prav tako materializirati (ovrednotiti). Pri ekonomiki gozdarjenja se ne oziramo samo na ekonomiko pridobivanja posameznih gozdnih lesnih sortimentov, ampak gre za t.i. kompleksno ekonomiko, ko ne računamo več samo z ekonomičnostjo posameznih sortimentov, ampak s celoto lesnih donosov in drugih koristi gozdov.

Posledica takega razumevanja mnogonamenske vloge gozdov je, da je treba pri lesnoproizvodni rabi gozdov zaradi uskladitve z rabo drugih koristi gozdov upoštevati nekatere posebne zahteve in omejitve:

- manjša intenziteta sečnje na enoto površine,
- optimalna prostorska koncentracija sečnje,
- redno pobiranje sušic in sušečega drevja,
- uporaba lahke tehnologije, zlasti žičnih naprav na težkih terenih, in manj hrupnih strojev,

- uporaba manjših, kompleksnih in univerzalnih skupin delavcev,
- prilagajanje kraja in časa poseka drevja,
- upoštevanje interesov drugih uporabnikov gozdov oziroma nelesne rabe gozdov,
- optimalni gozdni red,
- ustrežnejše varstvo gozdov,
- racionalno odpiranje gozdov.

Dosedanje tehnologije pridobivanja gozdnih lesnih sortimentov temeljijo izrazito na tehničnih in ekonomskih kriterijih, zanemarjajo pa druge. Preveč so tudi univerzalne (celo industrijske) in niso dovolj prilagojene konkretnim naravnim in proizvodnim razmeram. Za mnogonamensko gospodarjenje z gozdovi so zato večinoma neustrezne. Optimalna je tista tehnologija pridobivanja gozdnih lesnih sortimentov, ki bo v največji meri prilagojena gozdu, človeku in okolju in upoštevala omejitve, ki jih ti postavljajo. Gospodarnostni vidiki so pri tem sicer pomembni, vendar podrejeni.

Mnogonamenski gozd kot podlaga sodobnega gozdarstva temelji torej na integraciji vseh funkcij gozdov in njihove usklajene rabe ter omogoča, da ima ta povezanost hkrati ekološki in gospodarski pomen. Tak pristop zagotavlja optimalno usklajevanje vseh funkcij in rabe gozdov, upošteva tudi območne posebnosti, gospodarske razmere in družbene potrebe ter optimalni donos materialne in nematerialne rabe gozdov. Pri organizaciji mnogonamenskega gospodarjenja z gozdovi moramo usklajevati množico funkcij gozdov ter uravnavati in usmerjati njihovo rabo. Zato je organizacija takega gozdarstva veliko bolj zahtevna kot organizacija gozdarstva, ki je doslej priznavala prednost pridelavi lesa. Zato mnogonamenskemu gospodarjenju z gozdovi ne ustreza nobena organizacijska oblika, ki ločuje posamezne dejavnosti v gozdu.

Hkrati pa se je treba izogniti nevarnosti, da bi sedanje prevladovanje lesnoproizvodne vloge gozdov začelo nadomeščati prevladovanje kake druge vloge. S tem bi se spet vrnilo na zasnovo monofunkcionalnega gospodarjenja, čeprav na drugih izhodiščih, namesto, da bi uveljavili mnogonamensko gospodarjenje. Na to nevarnost opozarjajo tudi težnje, da bi večje površine gozdov razglasili za krajinske in narodne parke. Gozdarstvo bi tako razdelilo na konzervatorsko in pridobitniško. Zlasti v slovenskih naravnih in gospodarskih razmerah je to povsem neustrezno.

Mnogonamenski gozd je dinamično uravnotežen organizem, ki lahko svojo vlogo uresničuje zaradi stalnih gozdnogospodarskih ukrepov, ki so časovno in prostorsko usklajeni in usmerjeni k uresničevanju postavljenega cilja gospodarjenja z gozdovi.

Tudi pri mnogonamenskem gospodarjenju z gozdovi moramo zagotavljati ravnotežje med dvema temeljnima nalogama gozdarstva t.j. med zahtevo po trajnosti gozdov in njihovih funkcij ter med trajnostjo donosov in trajnim zadovoljevanjem različne rabe gozdov. To ravnotežje lahko vzpostavljamo na višji

ali nižji ravni (statično in dinamično ravnotežje). Pri nas se zavzemamo za t.i. dinamično ravnotežje, ki predpostavlja stalno krepitev vseh sestavin ravnotežja. Porušitev takega ravnotežja ima velike družbene in gospodarske posledice, čeprav je na prvi pogled videti, da prinaša celo gospodarske koristi.

Gospodarska stabilnost gozda je temeljni pogoj za gozdarstvo kot gospodarsko dejavnost. Manevrski prostor za povečanje dohodka je tesno povezan z zahtevo po ohranjanju in krepitvi gospodarske stabilnosti gozda. Le v tem okviru lahko predelovalna industrija pričakuje večje donose lesa, uporabniki drugih koristi pa njihovo učinkovito zadovoljevanje.

Gospodarsko stabilnost mnogonamenskega gozda in gozdarstva zagotavljajo zlasti:

Ozemeljski okvir	- gozdnogospodarsko območje - gozdnogospodarske enote in oddelki - zasebna gozdna parcela
Organizacija gospodarjenja z gozdovi	- kakovostna gozdarska strokovna služba za vse gozdove z usmerjevalno in nadzorno funkcijo
Materialni pogoji za enostavno gozdno reprodukcijo (statično ravnotežje)	- vložek lastnikov gozdov v gozdnobiološko reprodukcijo - prispevek države za ključne dejavnosti splošnega pomena - prispevek drugih uporabnikov gozda
Materialni pogoji za razširjeno gozdno reprodukcijo (dinamično ravnotežje)	- prispevek lastnikov gozdov in drugih uporabnikov - prispevek države

Mnogonamenski gozd je tudi trajni gozd. V gospodarskem smislu lahko tudi na trajnost mnogonamenskega gozda gledamo statično ali dinamično:

Gospodarska trajnost	
Statična	Dinamična
ohranjanje obsega in vrednosti gozdnih površin	širjenje obsega in vrednosti gozdnih površin
količinsko in vrednostno ohranjanje lesne zaloge	količinska in vrednostna krepitev lesne zaloge
ohranjanje trajnosti količinskih in denarnih donosov	povečevanje količinskih in vrednostnih donosov
ohranjanje trajnosti neproizvodne rabe gozdov (splošnih koristi)	krepitev neproizvodne rabe gozdov
ohranjanje zaposlenosti pri gozdnem delu	širjenje možnosti za zaposlovanje pri gozdnem delu

6 EKONOMSKE POSEBNOSTI MNOGONAMENSKEGA GOSPODARJENJA Z GOZDOVI V STRESNIH RAZMERAH

Trajnost gozdov, njihovo ekološko bistvo in mnogonamensko rabo ogrožajo številni človekovi rušilni vplivi, ki izvirajo predvsem iz neusklajenih kratkoročnih hotenj posameznih dejavnosti in dolgoročnih interesov skupnosti. Popis gozdov iz leta 1990 je pokazal, da so težave zaradi poškodb, ki jih povzroča divjad na 382.000 ha gozdov, 142.000 ha gozdov je občasno močno ogroženih zaradi ujm, emisije so prizadele skoraj 100.000 ha, biološki škodljivci pa 61.000 ha gozdov.

Stresne razmere bistveno otežujejo uresničevanje gospodarske, socialne in ekološke funkcije (rabe) gozdov, s tem pa celotne zasnove mnogonamenskega gospodarjenja z gozdovi.

Gospodarske posledice so rušenje gospodarske stabilnosti zaradi dražjega in manj učinkovitega uresničevanja lesnoproizvodne in socialne funkcije gozdov ter bistveno večjih vlaganj v gozdove.

Zaradi propadanja gozdov izgubljammo samo pri lesnoproizvodni rabi gozdov štirikrat:

- nižji so donosi gozda,
- kakovost sortimentov je slabša,
- določena količina lesa ostane neuporabna v gozdu,
- pri pridobivanju poškodovanega lesa nastajajo nadstroški pri sečnji in spravilu.

Prve bolj poglobljene raziskave tega problema v bukovo-jelovih gozdovih (JUŽNIČ 1991) kažejo, da zaradi neuporabnosti ostaja v gozdu povprečno 9% napadlih sušic, zaradi slabše kakovosti sortimentov izgubljammo povprečno 20% vrednosti lesa, proizvodni stroški pa so približno za četrtnino večji od stroškov redne sečnje in spravila.

Poseben problem predstavljajo stresne razmere tudi na trgu gozdnih sortimentov. T.i. ponudba po sili kot posledica stresnih razmer postavlja v ospredje zlasti vprašanje cen, količine, kakovosti in časovne dinamike ponudbe gozdnih sortimentov.

V stresnih razmerah je treba pri ravnanju v gozdovih upoštevati tudi:

- načelo preprečevanja (preventive) - vsako obremenitev gozdov je treba proučiti, utemeljiti njen obseg in vpliv na gozdove in sprejeti odločitve o dopustnosti obremenitve ter o oblikah internalizacije stroškov,
- načelo vzročnosti - povzročeno škodo naj povrne tisti, ki jo je povzročil,
- načelo sodelovanja (kooperacije) - pri obravnavi obremenitve gozdov in odpravljanju negativnih posledic je potrebno sodelovanje lastnikov gozdov, upravnih organov in drugih zainteresiranih za gozdove.

7 UVELJAVITEV MNOGONAMENSKEGA GOSPODARJENJA Z GOZDOVI ZAHTEVA PREOBRAT V STROKOVNEM RAZMIŠLJANJU IN DELOVANJU

Uspešna uveljavitev zasnove mnogonamenskega gospodarjenja z gozdovi zahteva tudi preobrat v strokovnem razmišljanju in delovanju gozdarjev. Prevrednotiti bo treba nekatere močno zakoreninjene strokovne kategorije, ki upoštevajo prednost lesnoproizvodne rabe gozdov:

1. Opustiti moramo pretirano neposredno ekonomsko soodvisnost med obsegom sečnje in prodaje lesa ter gozdno reprodukcijo, ki je doslej pomenila avtomatsko obremenitev vsakega posekanega in prodanega m³ lesa s prispevkom za gozdno reprodukcijo.
2. Kadar govorimo o donosih gozda, moramo imeti pred očmi vedno vse donose gozda - od lesa, postranskih gozdnih proizvodov ter lova do splošnih koristi gozdov. To pa zahteva tudi drugačno materialno vrednotenje gozdov, ki sedaj temelji predvsem na ocenjevanju lesnih, zanemarja pa druge, zlasti splošne koristi gozdov.
3. Spremeniti je treba pogled na naravo in ekonomsko bistvo gozdnih cest. Kriterije za optimalno gostoto gozdnih cest je treba spremeniti tako, da bodo upoštevali tudi neproizvodno rabo cest. Spremljati je treba vso rabo gozdov, na tej podlagi tudi kategorizirati gozdne ceste in temu prilagoditi tudi sistem vzdrževanja.
4. Delitev gozdov na gospodarske (lesnoproizvodne), varovalne in gozdove s posebnim namenom postaja v mnogonamenskem gozdu anahronizem, ker nas odmika od integralnega obravnavanja gozda in njegove rabe. Izločitev gozdov v katerih je izjemno poudarjena ena ali več ekoloških ali socialnih funkcij naj bo izjemna.
5. Gospodarsko uspešnost gospodarjenja z gozdovi bomo merili na enoto površine gozdov, posekani m³ lesa ostaja le še enota pri nekaterih delih v gozdovih.
6. Potrebujemo racionalen in učinkovit informacijski sistem o vseh dogajanjih v gozdovih. Njegovo vsebino morajo narekovati gozdarske potrebe. Postati mora sredstvo za lažje spremljanje in usmerjanje ravnanja v gozdovih ne pa samostojen sistem, ki se oblikuje neodvisno od stvarnih strokovnih potreb.

Mnogonamensko gospodarjenje z gozdovi mora biti ustvarjalno, sposobno se prilagoditi spreminjajočim se razmeram v gozdovih in se odzivati na spreminjanje družbenih potreb. Zato so za uspešno mnogonamensko gospodarjenje z gozdovi ključnega pomena kakovostni strokovni kadri. Mnogonamenski gozd zahteva univerzalnega in stalnega strokovnjaka. Univerzalnega, ker pozna funkcije gozdov in njihovo rabo v konkretnem mnogonamenskem gozdu, specialist mu je pri tem lahko le v pomoč, ter stalnega, ker pozna gozd, naravne razmere ter gozdnogospodarske probleme. To pa je treba upoštevati zlasti pri oblikovanju temeljnih ozemeljskih enot (revirji), ki mora temeljiti na vseh oblikah rabe gozdov, ne samo na lesnoproizvodni.

Sedanje znanje o mnogonamenskem gospodarjenju z gozdovi je v marsičem še preskromno. Obnovljeni študijski program gozdarskega visokošolskega študija (1991) sicer že mnogo bolj kot doslej temelji na celostnem obravnavanju gozda, dodatno znanje za mnogonamensko gospodarjenje z gozdovi pa potrebujejo tudi vsi že zaposleni gozdarski strokovni delavci. K temu mora biti naravnan celovit program pošolskega izobraževanja za vse že zaposlene gozdarje.

Pri mnogonamenskem gospodarjenju z gozdovi dobiva gozdnogospodarsko načrtovanje raziskovalno-razvojni značaj in išče racionalne poti za oblikovanje in delovanje mnogonamenskega gozda.

8 SKLEP

Zamisel o mnogonamenskem gospodarjenju z gozdovi je nastala v stroki in postopoma dobila mesto tudi v družbenih razvojnih dokumentih, uresničuje pa se zlasti z gozdnogospodarskim načrtovanjem. Mnogo počasneje pa dobiva tudi svoje zakonske okvire. V strokovno zavest prihaja zlasti z izobraževalnim in raziskovalnim procesom.

Mnogonamensko gospodarjenje z gozdovi je še marsikje v praksi predvsem deklarativno, ostale potrebe se izkazujejo predvsem kot omejitveni dejavnik lesnoproizvodne rabe. V skrajnostih se to kaže kot skrajno poudarjanje nematerialnih potreb (varovalni gozdovi, gozdovi s posebnim namenom, ki v celoti ali deloma omejujejo lesnoproizvodne potrebe). Mnogonamensko gospodarjenje z gozdovi je v veliki meri odvisno tudi od splošnega družbenega ozračja in širjenja materialnih in nematerialnih družbenih potreb po gozdovih.

9 SUMMARY

The functions of forest as a property of biogeocenose objectively exist outside human consciousness. But with management, the man can influence and regulate these functions. The forest had influenced the environment already before man became aware of it and started using the forest for his own interests and needs. But the role of forest on the contrary can not be discussed without consideration to the close connection of forest with human society. Because of heterogenous human activity and utilization of forest resources, various forests have different roles and meanings to mankind. Due to social and economic development, man's needs of are changing and growing in their quality as well as in their quantity. The functions of forests are becoming more and more identifiable and the use of forests more and more diversified.

Potentially, many benefits are connected to every forest. The more variegated the biogeocenotic picture of forest (the more the forest in the broadest

meaning of the word is developed), the more benefits could be expected. Social development and growing needs of society result in more intensive use of forest. The public needs for a certain function of forest are satisfied by actual types of use of forest. The multiple use forest management is a combination of different types of forest use. The combination of functions and corresponding types of forest use in different time and place is not identical, yet always concrete and adapted to the circumstances.

The multiple use forest management is not a discovery of the recent time. In our forestry, such type of forest management has already been known for a long time, only its organization was in the majority of cases monofunctional (the production of wood was considered the preference activity).

The forest management, especially the choice of methods and types of management, has to be adjusted to the functions of forests and their use. All functions of forest are of equal importance for the society. However, in a certain forest in certain time only the functions for which a need exists are taken advantage of. The functions of forests in reality are thus not equally important. On the basis of principles of equal and unequal importance, the forests are (with regard to different goals of forest management) classified in several categories.

The multiple use forest as the basis of the modern concept of forestry is based on integration of all forest functions and use of forests. This connection has an ecological and an economic importance. Such an access gives assurance of optimal adjustment of all forest functions to the use of forests - with consideration to the regional specialities, economic conditions, public needs and optimal income of material and non-material use of forests. Due to the great number of forest functions, the multiple use forest management is much more complicated than forest management on monofunctional basis.

The idea of multiple use forest management has been born in the forestry branch. Afterwards it gradually gained its place in the social developmental documents and is brought into effect mainly with the forest management planning. Although in reality the multiple use forest management has already began, the lawful basis for it develops rather slowly. The idea is introduced to expert knowledge mainly by the education process and the research activity.

The development of views upon forest can be classified into five different periods:

- the period of gathering, when gathering of forest fruits and wood for fire (for heating and cooking) and hunting were prevailing,
- the period of clearing of forests, when timber became market goods and the use of forests for production of timber was prevailing, but was still partly connected with the use of forests for hunting; the areas covered with forests decreased significantly,

-
- the period of forest exploitation: as a consequence of the growing need for timber, less and less forests were left, and at the same time appeared the first demands for preservation of forests and durability of their use for production, and stress was laid upon certain roles of forest (the first protective forests and forests of a special purpose came into existence),
 - the period of rational forest management: beside the timber producing role of forests, the stress was laid upon other functions as well (the importance of forest for recreation, tourism, health, water regime, etc.), but forest functions were still dealt with separately,
 - the period of multiple use forest management, based upon reasonable and harmonized use of forests for all purposes.

The forest for multiple use still preserves its economic function, but all the material and non-material benefits from forest are taken into consideration. The economics of forest management no longer is the economics of production of separate forest timber assortments, but a so called complex economics, within which not only the economy of production of separate forest timber assortments but their integrity and also all other benefits from forests are taken into account.

The consequence of such comprehension of multiple role of forest is, that especially in use of forests for timber production several restrictions and demands have to be taken into consideration - as for example the following ones: lower felling intensity, optimal spatial concentration, regular picking of dead standing trees, utilization of lightweight equipment, especially cableways on difficult terrains, smaller, complex and more universal groups of workers, adaptation of time of felling and time of wood extraction, consideration of interests of other forest users and other types of use of forests, optimal forest order, protection of forests and systematic opening of forests with forest roads and skidding trails.

The until now used technologies of forest timber assortments production are explicitly based on technical and economic criteria, while any other criteria are not taken into account. These technologies are too general (even industrial) and are not adapted enough to particular natural and productive conditions. They are therefore mostly not suitable for the multiple use forest management. It would be optimal to use a technology of forest timber assortments production, which would fit the best to a forest, the man and the environment and which would also be reconciliated with the restrictions, originating from the above-mentioned factors. The economic views remain significant, yet of a subordinate importance.

In case of multipurpose forest use, the usual profitable interest in forests, connected directly with forest owners is no longer in the forefront. The use of forests, which is free on equal terms for all citizens, has significantly gained on its importance. All forests are now regarded as a public good, in case of which the general interest is prevailing. Therefore the state takes special care of

forests and also provides for a special law system for them. The private forests are prevailing in Slovenia and the share of theirs will even increase after denationalization. Because of the general public interest in preservation, development and use of forests it would be necessary to enlarge the share of public forests and to impose restrictions on profitable exploitation of forests to private forest owners, or to make it possible for private forests to be open to all citizens. The state should therefore adopt measures, compulsory for all forest owners, and at the same time establish economic stimulations, which would at least to some degree make amends for the restrictions, resulting from the new character of forests (the character of forests as a public good). The private and the public interest could thus be connected and the contradictions, originating from private proprietorship of forests on the one hand and from public interest in their preservation and use on the other hand could be done away with.

For the management of multiple use forest, general and constant experts are needed. General, because they should be well acquainted with all forest functions and their use in the multiple use forests, and constant, because they should know the forest and its natural conditions and the economical needs. This is especially important for formation of basic forest area units, because all forms of forest use (not only production of timber) have to be considered for it.

10 REFERENCE

- ANDOLJŠEK, J.-PRELESNIK, A., 1991. Pomen ekoloških dejavnikov pri oblikovanju gozdnega revirja. *GozdV* 50, 1, s. 44- 50.
- ANKO, B. in sod., 1985. Varovalni gozdovi v Sloveniji. VTOZD za gozdarstvo. Ljubljana, 118 str.
- CONRAD, J., 1864. *Liebig's Ansicht ueber die Bodenerschoepfung*. Jena.
- 1985. Dolgoročni plan gospodarjenja z gozdovi v Sloveniji. Samoupravna interesna skupnost za gozdarstvo Slovenije. Ljubljana, 126 str.
- 1991. Ekologija, ekonomija, entropija. Zbornik. ARAM. Maribor, 331 str.
- GAŠPERŠIČ, F., 1982. Izhodišča za sodoben koncept gozdnogospodarskega načrtovanja. *GozdV* 40, 4, s. 163-165.
- GAŠPERŠIČ, F., 1987. Temelji polifunkcionalnega gozdnogospodarskega načrtovanja. *GozdV* 45, 6.
- GAŠPERŠIČ, F., 1988. Večnamenski gozd in gozdnogospodarsko načrtovanje. Zbornik Gozd- divjad. SIS za gozdarstvo Slovenije. Ljubljana, s. 35-40.
- GAŠPERŠIČ, F., 1990. Vloga gozdnogospodarskih načrtov pri gospodarjenju z gozdovi v Sloveniji. *GozdV* 48, 10.
- GAŠPERŠIČ, F., 1988, 1989. Izpopolnjevanje sistema gozdnogospodarskega načrtovanja v Sloveniji, I. in II. del. VTOZD za gozdarstvo. Ljubljana.
- 1970. Gozd in okolje. *GozdV* 28, 1-4.
- 1972. Gozdno gospodarstvo. *Zgodovina človeštva*, VI/2. DZS. Ljubljana, s.73-87.

- JUŽNIČ, B., 1991. Tehnologija in gospodarnost pridobivanja slučajnih pripadkov kot posledice sušenja jelke. *GozdV* 49, 4, s. 170- 192.
- KIRN, A., 1992. Konfliktnost med ekonomijo in naravo. *Teorija in praksa* 29, 3-4, s. 264-270.
- KMECL, M. 1979, *Gozdarstvo v varstvu okolja na Slovenskem*. *GozdV* 37, 5, s. 214-218.
- KMECL, M., 1986. *Gozdne učne poti*. *GozdV* 44, 3, s. 89-92.
- LOWRENCE, W., W., 1988. Sistematična presoja za odločanje. *Zbornik Znanost v družbeno vrednotenem svetu. Delavska enotnost*. Ljubljana, s. 390- 431.
- MARINOVIĆ, M., 1949. *Ekonomika šumarstva*. Šumarski fakultet Zagreb. Zagreb.
- 1979. Možnosti gospodarjenja z gozdovi v SR Sloveniji v srednjeročnem obdobju 1981-85. *GozdV* 37, 9, s. 361.
- 1987. O lepoti drevesa in gozda. *Zbornik seminarja. VTOZD za gozdarstvo*. Ljubljana.
- 1947. *Petletni plan razvoja narodnega gospodarstva LRS 1947-1951*. Ur. l. LRS št. 31-181 /47.
- POGAČNIK, J., 1990. Razmišljanje o vključevanju prostorskega (krajinskega) vidika v območno gozdnogospodarsko načrtovanje. *GozdV* 48, 3.
- 1971. Politika in program srednjeročnega razvoja gozdov 1971-75. *Zavod SRS za planiranje*. Ljubljana
- 1961. *Program gospodarskega razvoja LR Slovenije od 1961-65*. Cankarjeva založba. Ljubljana.
- 1975. *Srednjeročni plan razvoja gozdarstva za obdobje 1976-80*. Poslovno združenje gozdnogospodarskih organizacij. Ljubljana, 41 str.
- Srednjeročni plan SIS za gozdarstvo za obdobje 1986-90*. *GozdV* 44, 1986, 7-8, s. 253-261.
- 1990. *Rekreacijska vloga gozda*. *Zbornik seminarja. VTOZD za gozdarstvo*. Ljubljana, 195 str.
- RUBCOV, M. V., 1984. *Klasifikacija funkcij in vlog gozdov*. *Lesovedenije* 2.
- SMOLEJ, I., 1979. *Vloga gozda v današnjem času in prostoru*. *GozdV* 37, 5, s. 214-218.
- 1979. *Stališča in smernice o temeljnih nalogah gozdarstva pri prostorskem planiranju*. Samoupravna interesna skupnost za gozdarstvo SR Slovenije. Ljubljana.
- ŠEJNGAUS, A. S. - SAPOŽNIKOV, A. P., 1989. *Ocena kombinacij (povezav) funkcij gozdnih resursov - podlaga za večciljno gospodarjenje z gozdovi*. *Lesovedenije* 1.
- ŠEJNGAUS, A. D. - SAPOŽNIKOV, A. P., 1983. *Klasifikacija funkcij gozdnih resursov*. *Lesovedenije* 4.
- ŠINKOVEC, J., 1991. *Javno dobro*. Inštitut za delo pri Pravni fakulteti. Ljubljana, 22 str.
- ŠINKOVEC, J., 1991. *Je lastnik gozda res samostojen gospodar? Naši razgledi* 40, 22.
- ŠINKOVEC, J., 1992. *Socialna država in lastnina*. *Teorija in praksa* 29, 1-2, s. 38-42.

- ŠINKOVEC, J., 1992. Država in pravo, trg in svoboda subjektov. Teorija in praksa 29, 3-4, s. 271-277.
- 1987. Varovalnost gozda. Zbornik seminarja. VTOZD za gozdarstvo. Ljubljana, 133 str.
- 1988. Varstvo naravne in kulturne dediščine v gozdu in gozdarstvu. Zbornik seminarja. VTOZD za gozdarstvo. Ljubljana, 134 str.
- WINKLER, I., 1985. Gospodarska stabilnost gozda in gozdarstva. Zbornik Stabilnost gozda in gozdarstva v Sloveniji. VTOZD za gozdarstvo. Ljubljana, s. 26-35.
- WINKLER, I., in sod., 1989. Analiza razvojnih možnosti gozdarstva v srednjeročnem obdobju 1991-95. VTOZD za gozdarstvo. Ljubljana, 68 str.
- WINKLER, I., 1989. Družbene spremembe in gozdarstvo. GozdV 47, 3, s. 126-131.
- WINKLER, I., 1989. Družbeni vidiki propadanja gozdov. GozdV 47, 2, s. 49-56.
- ZACHER, D., 1978. O novem pojmovanju funkcij gozda v življenjskem okolju. GozdV 36, 2, s. 70-74.
- Ustava SRS. Ur. l. SRS št. 10-90/63.
- Ustava SRS. Ur. l. SRS št. 7-44/74.
- Ustavna dopolnila k ustavi SRS (IX-XC). Ur. l. SRS št. 32-1703/89.
- Ustava Republike Slovenije. Ur. l. RS št. 33-1409/91.
- Zakon o gozdovih 1852, avstr. državni zakon št. 250.
- Zakon o gozdovih. Službene Novine št. 37-CXXXI/29.
- Zakon o gozdovih. Ur. l. LRS št. 20-130/50 in št. 22-78/53.
- Zakon o gozdovih. Ur. l. LRS št. 30-362/61.
- Zakon o gozdovih. Ur. l. SRS št. 30-309/65.
- Temeljni zakon o gozdovih. Ur. SFRJ št. 26-470/65.
- Zakon o gozdovih. Ur. l. SRS št. 16-135/74.
- Zakon o gozdovih. Ur. l. SRS št. 18- 870/85.